

УДК 338.45:637.5

FEATURES OF FORMING OF MARKET OF BEEF AND PRODUCTS OF ITS PROCESSING

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЯЛОВИЧИНИ ТА ПРОДУКТІВ ЇЇ ПЕРЕРОБКИ

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНКА ГОВЯДИНЫ И ПРОДУКТОВ ЕЕ ПЕРЕРАБОТКИ

O. Kutas

O.O. Kutas

E.A. Kutas

National university of food technologies

Національний університет харчових технологій

Национальный университет пищевых технологий

An agro-industrial complex will not function without an agrarian. World experience showed convincingly, that forming of efficient food market was difficult business, as it requires solving of many contradictory tasks. In a transitional period to the market economy the proper market environment must be created in Ukraine, with the help of which an agrarian economy on the basis of current legislation would develop. Forming of market of food in our country is today a most socially vulnerable problem. The features of forming and functioning of market of products of one of major industries of agriculture – cattle breeding are examined in the article, in particular market of beef and products of its processing, on development of which a situation at the national market has a great impact, and vice versa.

Агропромисловий комплекс не може функціонувати без аграрного ринку, через який здійснюється купівля-продаж сільськогосподарської сировини та продуктів її переробки. Світовий досвід переконливо довів, що формування ефективного продовольчого ринку є досить складною справою, оскільки вимагає вирішення багатьох внутрішньо суперечливих завдань. В Україні має бути створене відповідне ринкове середовище, за допомогою якого повинна розвиватися аграрна економіка на основі чинного законодавства. У статті розгляда-

ються особливості формування та функціонування ринку продукції однієї з найважливіших галузей сільського господарства – скотарства, зокрема ринку яловичини і продуктів її переробки, на розвиток якого значною мірою впливає ситуація на загальнонаціональному ринку, і навпаки.

Агропромышленный комплекс не может функционировать без аграрного рынка, через который осуществляется купля-продажа сельскохозяйственного сырья и продуктов ее переработки. Мировой опыт убедительно доказал, что формирование эффективного продовольственного рынка является достаточно сложным делом, поскольку требует решения многих внутренне противоречивых заданий. В Украине должна быть создана соответствующая рыночная среда, с помощью которой должна развиваться аграрная экономика на основе действующего законодательства. В статье рассматриваются особенности формирования и функционирования рынка продукции одной из важнейших отраслей сельского хозяйства – скотоводства, в частности рынка говядины и продуктов ее переработки, на развитие которого в значительной мере влияет ситуация на общенациональном рынке, и наоборот.

Key words: *beef market, production of beef competition, market situations, food security, agriculture.*

Ключові слова: *ринок яловичини, виробництво яловичини, кон'юнктура ринку, продовольча безпека, агропромисловий комплекс.*

Ключевые слова: *рынок говядины, производство говядины, конъюнктура рынка, продовольственная безопасность, агропромышленный комплекс.*

Продовольча безпека є одним із пріоритетних завдань держави. Складна економічна ситуація, що склалася в Україні, поставила під загрозу її вирішення. Сьогодні рівень споживання населенням країни м'яса та м'ясопродуктів майже у 2 рази нижчий за раціональний рівень і навіть не досягає мінімальної норми, розробленої Інститутом гігієни харчування.

Негативний вплив чинників перехідного періоду зумовив значне скорочення виробництва продукції тваринництва, зменшення чисельності поголів'я

та його продуктивності, негативні зміни у структурі стада, руйнування виробничого потенціалу агроформувань. Кризу у м'ясопродуктовому підкомплексі досліджувало багато вчених-аграрників, зокрема, Саблук П., Ситник В., Березівський П., Востриков І., Кутиков С., Лукінов І., Пасхавер Д., Грабовський Р., Поперечний С., Чепурнов І., Шпичак О. та інші. Проте постійна мінливість ринкової ситуації, нові складні проблеми, що виникають при проведенні перетворень, пошук шляхів інтеграції у світовий ринок вимагають подальших теоретичних і прикладних досліджень. З цієї точки зору важливе значення має вивчення окремих продуктових ринків та особливостей їх регіонального розвитку.

Залишається невирішеною низка проблем, що стримують розвиток аграрного сектора. Так, на ринку яловичини вимагає розгляду проблема відсутності ефективно діючої інфраструктури, недоліки ціноутворення у заготівлі тощо. Актуальним залишається пошук способів державного стимулювання виробництва яловичини, ефективної взаємодії усіх підприємств-учасників ланцюга від виробника сировини до кінцевого споживача [3].

Єдиний загальнонаціональний ринок включає в себе ринки споживчих товарів, послуг, засобів виробництва, науково-технічної продукції, інвестицій, кредитний, валютний та ринок робочої сили. Головним серед цих ринків, безперечно, є ринок споживчих товарів і послуг, адже рушієм суспільного прогресу є потреби населення. Всі інші ринки функціонально прив'язані до ринку споживчих товарів і послуг та існують завдяки цьому ринку. Оскільки потреба в їжі є найпершою потребою людини, то пріоритетним є ринок продовольчих товарів, а серед них і ринок м'яса.

Ринок сільськогосподарської продукції (зерна, овочів, картоплі, олійних та інших культур, молока, м'яса) і продуктів її переробки формується суб'єктами ринкових відносин, якими виступають сільськогосподарські підприємства різних форм власності, підприємства системи заготівлі, зберігання, переробки і реалізації. Залежно від особливостей суб'єктів ринку, що вступають у товарообмін, вони формують різні ринкові структури (оптовий, роздрібний ринки), за-

безпечують державну та кооперативну торгівлю або входять у більш складну (товарні біржі) систему товарообігу основних видів продукції.

Оскільки значна частина сільськогосподарської продукції безпосередньо використовується для харчування або переробляється і споживається населенням як продовольство, її ринок доцільно розглядати у контексті з формуванням продовольчого ринку. Ринок продовольства належить до найскладніших ринкових систем, що охоплює сферу обігу майже всіх галузей народного господарства.

У продовольчому комплексі України м'ясопродуктовий підкомплекс займає провідне місце. Від його ефективного функціонування залежить рівень задоволення потреб населення країни важливими продуктами харчування. У структурі роздрібного товарообороту м'ясо і м'ясопродукція займають майже 10% [7].

Ринок м'яса в Україні формується за рахунок продукції таких галузей та їх виробничих підсистем: тваринництва (вирощування худоби і птиці), польового і лукопасовищного кормовиробництва, комбікормової, мікробіологічної, м'ясної промисловості, торгівлі та громадського харчування. Поряд із забезпеченням потреби населення у м'ясі і м'ясопродуктах, у галузях підкомплексу виробляють з відходів промислової переробки продукти супутніх виробництв: м'ясокісткове і кров'яне борошно, шкіряну, ендокринно-ферментну сировину та інші продукти [9].

Основним джерелом одержання м'яса є вирощування молодняка великої рогатої худоби м'ясних і молочно-м'ясних порід, свинарство, спеціалізоване м'ясне птахівництво. Забиваються на м'ясо також й інші види та статевовікові групи тварин після їх продуктивного використання для одержання молока, вовни та інших продуктів. Додатковим джерелом при формуванні сировинних ресурсів є також приріст від відгодівлі, нагулу, дорощування худоби, які складають до 10 % всього м'яса у живій вазі.

Сьогодні, коли проблема забезпечення населення м'ясними продуктами залишається особливо важливою, головним завданням сільськогосподарської

науки в Україні є забезпечення збільшення виробництва високоякісних продуктів тваринництва, у тому числі доведення рівня споживання населенням України м'яса і м'ясопродуктів до 80-85 кг на рік.

Нині ж під впливом негативних процесів у сфері аграрного виробництва та економіці країни загалом річне споживання м'яса і м'ясопродуктів на душу населення у 2012 році склало 54,4 кг [7].

Ринок м'яса в Україні – це система економічних відносин між виробниками сировини і кінцевого продукту, придатного для споживання, завдяки якій через купівлю-продаж реалізується право на власність характерних для даного ринку товарів. Це означає, що ринок м'яса, в якому процеси обміну є основоположними, охоплює у рівній мірі виробництво, розподіл, споживання, має не тільки пряму, а й зворотню дію на процес відтворення, тобто володіє здатністю до саморегулювання.

Ринок м'яса, як один із суб'єктів господарської діяльності агропромислового комплексу, є незалежною і відокремлюваною частиною продовольчого ринку України. З організаційного боку за своєю сукупністю він повинен бути витриманий у певних регламентуючих рамках. А саме – бути єдиним, тобто його диференціація не прийнятна до адміністративного і відомчого ділення; відкритим, тобто рівнодоступним для всіх суб'єктів, і еквівалентним.

Ефективно діючий ринковий механізм вимагає тісної взаємодії основних його елементів, а саме: трансформації відносин власності, що забезпечать свободу господарської діяльності, незалежність та економічну відповідальність виробників; інфраструктури, відповідної ринку м'ясних ресурсів; системи цін; державного регулювання, упорядкування структури виробництва і попиту. Зрозуміло, що якщо хоча б один із перерахованих елементів випаде, такий ринковий механізм також буде схильний до деформації.

Основними параметрами формування ринку м'ясних ресурсів є: темпи роздержавлення, міра державного контролю над галуззю, сфера використання вільних цін. Параметрами, що характеризують результативність діяльності м'ясного підкомплексу за умов ринку, є динаміка економічного росту, товарно-

грошова збалансованість, ступінь дефіцитності, індекси цін.

Розглядаючи основні параметри, що формують ринок м'яса, необхідно перш за все проаналізувати стан і міру готовності кожної галузі підкомплексу до функціонування за умов ринкового господарського механізму, тобто визначити організаційно-виробничу платформу, на якій у межах м'ясного продуктового підкомплексу АПК формується власне ринок цього продукту.

До найбільш узагальнених особливостей, на основі яких відбувається формування ринкових відносин, є висока зацікавленість підприємств у ринках збуту, оскільки при їх відсутності не існує власне ринку, існує простий розподіл. Тому можна стверджувати про наявність ринкових відносин у підкомплексі тоді, коли існує збалансована система виробництва і споживання м'ясної продукції, коли темпи росту виробництва випереджають обсяги споживання. Крім того, у формуванні ринкових відносин невід'ємною умовою є високий ступінь самостійності підприємств, заснований на правовому і господарському законодавстві. У такій ситуації підприємства несуть повну відповідальність перед державним законодавством, партнерами по угодах, перед банками та фінорганами, а також перед колективом за господарсько-економічні та соціальні результати своєї діяльності.

Однією із найважливіших складових продовольчого ринку є ринок продукції скотарства. Без його розвитку неможлива стабілізація економіки держави, її економічна база, поліпшення життєвого рівня населення. Багатство і добробут країни за світовими методиками оцінюється не лише кількістю виробленого металу чи вугілля, а й забезпеченням населення білком. Майже всі держави світу проводять політику самозабезпечення багатьма видами продукції тваринництва, у тому числі скотарства, через фінансування і субсидування виробників тваринницької продукції. Уряди багатьох країн розглядають таку фінансову підтримку не лише як предмет реалізації концепції самозабезпечення продовольством, але й як важливий стратегічний чинник національної безпеки.

Ринок продуктів скотарства є складовою загальнонаціонального ринку. Загальна ситуація на цьому ринку значною мірою впливає на розвиток скотар-

ства, і навпаки. Про те, наскільки важливим є цей сектор ринку, свідчить не лише значення, яке відіграють продукти скотарства у харчуванні людей. За розрахунками, наприкінці 1990-х років протягом кількох років на ринок надходило молока та яловичини на суму 12-15 млрд. грн. щорічно. Якщо врахувати величину валового національного продукту у країні у цей період, то можна встановити, що питома маса ринку продуктів скотарства складала близько однієї восьмої частини загальнонаціонального ринку.

Скотарство забезпечує надходження на ринок таких цінних продуктів харчування, як молоко, яловичина та телятина. Яловичина та телятина містять найважливіші речовини, необхідні організму людини. Усі вироби з них є, насамперед, основним джерелом повноцінних білків, що містять незамінні амінокислоти. У порівнянні зі свининою, м'ясо ВРХ містить менше жиру, що відповідає запитам споживачів. Худоба є також джерелом одержання необхідних для народного господарства шкур. Відходи забою тварин та їх переробки використовуються у різних галузях промисловості.

Ринок продуктів скотарства є особливим видом ринку. Його особливості викликані насамперед тим, що коров'яче молоко і жива худоба та яловичина є принципово різними ринковими продуктами як з точки зору споживчої, так і з точки зору організаційної. Його цілісність і єдність забезпечується лише завдяки нерозривності процесу виробництва цих продуктів. Але канали їх надходження на ринок від виробника до споживача зовсім різні. Молоко і продукти його переробки потребують щоденного товаропросування. Жива худоба, яловичина та м'ясопродукти надходять на ринок менш ритмічно. Ринки молока, особливо питного, більшою мірою локалізовані, ніж ринки м'ясних продуктів, оскільки тут неможливі перевезення на далекі відстані.

На ринку діють дві конкурентні сили – попит і пропозиція, які створюють відповідно кон'юнктуру та впливають на рівень ціни. Виробництво продукції скотарства здійснюється великою кількістю товаровиробників при значно меншій кількості оптових покупців. У зв'язку з цим виникає необхідність ефективної ринкової системи збуту продукції, в існуванні якої зацікавлений також

споживач, оскільки він прагне купувати свіжу, високоякісну, відсортовану продукцію протягом року.

Попит на ринку продукції скотарства формується під впливом демографічних, економічних, вартісних факторів, тобто він залежить від кількості населення, розподілу його доходів, якості і вартості товарів, товарного асортименту, реклами. Пропозиція залежить від природних (клімат, родючість ґрунтів, рельєф), організаційно-економічних (розвиток інфраструктури ринку, форми організації виробництва, грошова та кредитно-податкова політика держави, взаємовідносини сільськогосподарських товаровиробників і переробних підприємств) і технологічних (догляд за тваринами, їх повноцінна годівля, технологія зберігання та переробки молочної сировини) факторів.

Ринок продуктів скотарства також відрізняється від інших ринків певними основними особливостями. Він представлений товарами першої необхідності, які задовольняють передусім фізіологічну потребу людей у харчуванні. Якість продукції та безпечність її споживання залежить не лише від якості сировини і технології виробництва, а й від умов та строків зберігання і реалізації продукції. Виробництво великих обсягів сезонної продукції та продукції, що швидко псується, впливає на процес кооперації та інтеграції сфери виробництва, переробки, реалізації продукції скотарства. Характер споживання продуктів харчування більше пов'язаний зі специфікою кліматично-географічних умов регіону та національними традиціями населення порівняно з продукцією інших ринків. Обсяг споживання молочно-м'ясних продуктів обмежується фізіологічними можливостями людини, а також пов'язаний із встановленими нормативами раціонального харчування та культурою споживання суспільства. Граничні величини споживання пов'язані з фізіологічними, історичними, національними, територіальними та кліматичними особливостями. Тому при насиченості ринку продукцією скотарства зростання доходів не впливає на збільшення попиту, що призводить до скорочення витрат на харчування і зростання попиту на непродовольчі товари.

Як свідчить світовий досвід, із зростанням доходів населення збільшується-

ся додана вартість, а отже і прибуток харчової, пакувальної промисловості та інших, які готують продукти до споживання. При цьому сільськогосподарські товаровиробники отримують тільки невелику частину коштів, які витрачають споживачі на продукти харчування. Територіальне відмежування виробників тваринницької продукції та її споживачів впливає на існування між ними посередницької ланки. При відсутності інфляції попит і ціни на скотарську продукцію відносно стабільні, що змушує товаровиробників знижувати витрати для підвищення ефективності виробництва.

Для ринку аграрної продукції, у тому числі ринку яловичини, характерна нееластичність попиту за ціновими та неціновими детермінантами. Попит на продовольчі товари не може зростати під дією конкурентних ринкових сил до рівня зростаючої пропозиції. Така ситуація характерна для країн, де самозабезпеченість продовольчими продуктами досягла рівня потреби в них.

Отже, стосовно споживання яловичини простежується загальний низький рівень еластичності попиту за цінами, тобто попит незначно реагує на зміну цін, і з кожним процентом зростання він знижується. Це є природним для продуктів, що мають першочергову вагу у харчуванні.

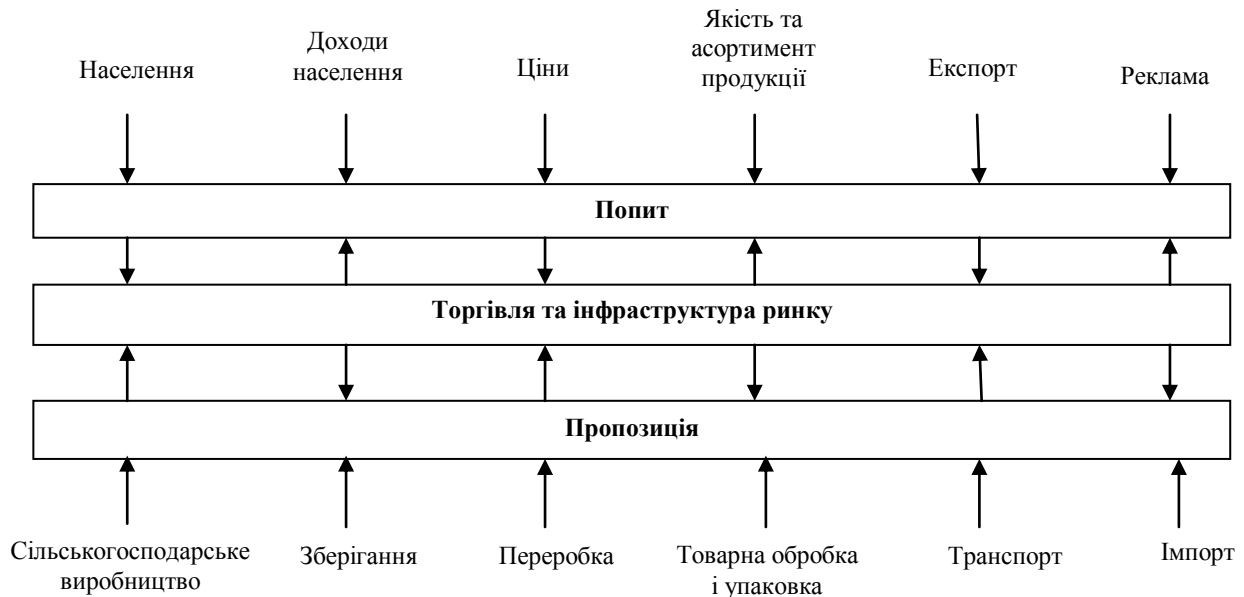
Ситуація на ринку яловичини та продуктів її переробки тісно пов'язана з ситуацією на ринках інших продовольчих товарів. Люди змушені підтримувати енергетичну цінність раціону харчування, а також його збалансованість поживними елементами. Причому у більшості випадків це робиться інстинктивно. Тому, коли різко погіршується забезпечення населення якими-небудь продуктами харчування першої необхідності, це призводить до зрушень у всій структурі раціону. Відбувається пошук іншого товару – аналога чи замітника. Так, зменшення споживання жирів тваринного походження призводить до збільшення споживання рослинних жирів.

Зазначимо, що однією з основних ознак нормального функціонування національного ринку, як і ринку будь-якого товару, є забезпечення на ньому здорової конкуренції та рівноваги ринкової сили основних суб'єктів ринку – виробника, споживача, посередника. Кризова ситуація у нашій країні спричинена,

головним чином, величезними деформаціями на ринку. Він не має умов для самодостатнього розвитку, на ньому відчувається значний негативний вплив неекономічних чинників. Такий стан характерний для багатьох країн так званого «доганяючого» розвитку. Ці чинники не могли не знайти свого відображення і на конкретному ринку продуктів скотарства, зокрема на рівні цін на товари, співвідношенні попиту і пропозиції, якості продукції тощо.

Ефективність функціонування ринку передбачає такий його стан, коли задовольняються потреби всіх учасників: виробників, споживачів і посередників. В основі – ефективна діяльність господарств, постачальницько-збутових організацій, посередників, що обслуговують виробника, транспортної мережі, сервісних центрів і пунктів прокату, страхових компаній.

Для кращого розуміння механізму дії ринкових регуляторів найкраще їх зобразити у вигляді схеми. Досить цікаву схему ринку продовольства навели у своєму дослідженні Шумейко А.І., Проворна Л.І., Шумейко О.А. [8]. Адаптувавши її до ринку яловичини, представити її можна у такому вигляді (рис. 1).

Рис. 1. Механізм функціонування ринку яловичини та продуктів її переробки

На наш погляд, наведена схема не позбавлена недоліків. Зокрема, в ній зовсім не відображено регулюючу роль держави у функціонуванні ринку. Але в цілому вона наочно представляє механізм взаємодії його складових частин.

Свій концентрований вираз конкретна ринкова ситуація знаходить у співвідношенні попиту і пропозиції. Торгівля та інфраструктура ринку є тими необхідними посередниками, без яких неможлива взаємодія виробників і споживачів [6].

Висновки. Незважаючи на певну відірваність національної економіки від світових і європейських ринків, регіональний ринок яловичини є їх невід'ємною складовою частиною. Світовий ринок – це ринок експортних товарів, які вироблені у кращих умовах найбільш ефективними виробниками і реалізуються за прийнятними для виробника цінами. На цьому ринку діють світові ціни, які складаються на основі собівартості в кращих умовах виробництва і отримані найбільш ефективними виробниками. Тому, в умовах вільного проходження товарів через кордони регіональний ринок не може не реагувати на тенденції, які відбуваються на світових ринках, а також на зміни у світових торгових угодах.

Ринок продукції яловичини є специфічним ринком, особливості якого спричинені особливостями живої худоби і яловичини як товарів і продуктів харчування. Він не є чимось ізольованим від ринків інших продовольчих товарів і національного споживчого ринку загалом. Тому негативні явища, які спостерігаються на інших ринках, не можуть не відобразитися на його функціонуванні. Основними умовами ефективного ринку є економічна свобода його суб'єктів, досконале ринкове законодавство, забезпечення рівноправності учасників ринкового процесу. На ринку продукції скотарства в однакових економічних умовах повинні знаходитися як виробники, так і споживачі та посередники між ними. Оскільки ринкова економіка в нашій країні ще не сформована, продовжується важка соціально-економічна криза, то звичайним явищем стають ринкові деформації. У таких умовах повинна різко зрости роль держави у формуванні ринкових відносин, інфраструктури, у підтриманні стабільності ринкової кон'юнктури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Березівський П.С.* Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в Карпатському регіоні / П.С. Березівський. – Львів: «Українські технології», 1998. – 256 с.

2. Білоусов О.М. Сучасні тенденції та особливості формування світового споживчого ринку сільськогосподарської продукції / О.М. Білоусов, А.Ю. Юрченко // Бізнес-навігатор: наук.-виробн. журнал. – Херсон : Вид-во Міжнар. універс. бізнесу та права. – 2010. – № 2.10. – С. 4-11.

3. Грабовський Р.С. Стан, тенденції та перспективи розвитку регіонального ринку яловичини (на прикладі Карпатського регіону). Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/38025.html>.

4. Ільчук М.М. Ринок в АПК та молочному підкомплексі / М.М. Ільчук // Науковий вісник НАУ. – 2000. – Вип. 23. – С. 73-76.

5. Савицька В.Г. Соціально-економічна суть та умови реформування ринку сільськогосподарської продукції в Україні / В.Г. Савицька // Економіка АПК. – 2001. – № 1. – С. 80-84.

6. Савощенко А. С. Інфраструктура товарного ринку / А. С. Савощенко. – К. : КНЕУ, 2005. – 336 с.

7. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2012». – Державна служба статистики України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://agroua.net/statistics/>.

8. Шумейко А.І. Економічні основи формування ринку продовольства / А.І. Шумейко, Л.І. Проворна, О.А. Шумейко // Вісник аграрної науки. – 1997. – № 3. – С. 63.

9. Щепієнко П.В. М'ясний підкомплекс України (проблеми розвитку та ефективності) / П.В. Щепієнко. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 64 с.

*Одержана редколегією 16.04.2014 року
Електронна адреса автора: vitiger@i.ua.*